

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2021

Onur BALCI

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet
Üniversitesi / Türkiye
onur.balci.ctl@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2771-7354>

Mirjaqıp Duwlatov'un Edebî Eserlerinde Kitabi Dile Ait Morfolojik Unsurlar

*Morphological Elements of Literary Language in
Mirjaqıp Duwlatov's Literature Works*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 08.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted:06.04.2021

Yayın Tarihi/Published:30.04.2021

Atıf/Citation

Balci, Onur (2021). Mirjaqıp Duwlatov'un Edebî Eserlerinde Kitabi Dile Ait Morfolojik Unsurlar. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (1), s. 389-407. DOI: 10.34083/akaded.893136.

Balci, Onur (2021). Morphological Elements of Literary Language in Mirjaqıp Duwlatov's Literature Works. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (1), p. 389-407.

DOI: 10.34083/akaded. 893136.

<https://doi.org/10.34083/akaded.893136>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Mirjaqıp Duwlatov hem Kazak edebiyatının hem de Kazak siyasi hayatının önemli simalarından biridir. İlk eserlerini 20. yüzyılın başında veren Mirjaqıp Duwlatov'un eserlerinde iki farklı dil kullanımı görülmektedir. Birincisi Duwlatov ile aynı dönemde eser veren bazı müelliflerin eserlerinde görülen *kitabi dil*; ikincisi ise Kazak konuşma diline dayanan dildir. Kitabi dil olarak adlandırılan dil, esasen Türkistan coğrafyasının ortak yazı dili ile Kazak lehçesinin karışımı ile oluşan edebî dildir. Duwlatov roman, tiyatro, şiir, hikâye türünde verdiği eserlerde kitabi dili kullanır. Gazete yazılarında, okul kitaplarında ve tercümelerinde ise halkın konuştuğu dili tercih eder.

Mirjaqıp Duwlatov'un ve onunla aynı dönemde eser veren bazı müelliflerin edebi eserlerinde görülen kitabi dil, çağdaş Kazak Türkçesinden farklı özellikler göstermektedir. Bu özellikleri şu üç grupta sıralamak mümkündür: 1. Fonetik özellikler, 2. Morfolojik özellikler, 3. Söz varlığı.

Bu çalışmada Duwlatov'un eserlerinde mevcut olan ancak çağdaş Kazak Türkçesinde bulunmayan morfolojik özellikler ele alınmıştır. Çağdaş Kazak Türkçesinde görülmeyen ekler, yapılar ve bağımlı biçimbirim ile bağımsız biçim birim arasında kalan edatlar ve zamirler değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitabi dil, Kazak Türkçesi, morfolojik özellikler.

Abstract

Mirjaqıp Duwlatov is an important figure of both Kazakh literature and Kazakh political life. Two different language style are seen in Mirjaqıp Duwlatov's – who gave his first works at the beginning of the 20th century – pieces. The first one is kitabi [literary] language which was seen in the productions of the authors who worked with Duwlatov at the same age; and the second one is based on daily spoken Kazakh language. The language which is called kitabi language, is a literary language composed of the combination of Kazakh dialect with the common written language of Turkistan geography. Duwlatov uses literary language in his works of novel, theatre, story, poetry, and prefers the language spoken by the public in his newspaper articles, school books and translations.

The literary language, which was seen in the literary works of Mirjaqıp Duwlatov and some authors who worked in the same period, shows different characteristics features from contemporary Kazakh. It is possible to list these features in three groups: 1. Phonetic features, 2. Morphological features, 3. Vocabulary.

In this study, morphological features are discussed that exist in Duwlatov's works but not in contemporary Kazakh Turkish. The suffixes, structures and prepositions and pronouns between the bound morpheme and the free morpheme were evaluated that not seen in contemporary Kazakh Turkish.

Keywords: Literary language, Kazakh Turkish, morphological features.

Giriş

Mirjaqıp Duwlatov hem Kazak edebiyatının hem de Kazak milli uyanış hareketi olan Alaş Hareketi'nin önemli isimlerinden biridir. Ömrünün uzun bir kısmını milliyetçi bir aydın olması hasebiyle hapisanelerde, toplama kamplarında geçiren Duwlatov, bu duruma rağmen son derece velut bir yazardır. Kazak edebiyatının ilk romanı olan *Bağıtsız Jamal*'ı, ilk tiyatro eserlerinden biri olan *Balqiya*'yı, Kazak milli uyanışının sloganı haline gelen *Oyan Qazaq*'ı yazan Duwlatov'un bu eserlerinin haricinde iki şiir kitabı, üç okul kitabı, üç tercümesi, iki yüz otuz sekiz gazete yazısı, irili ufaklı pek çok hikâyesi ve bir adet Türkçe-Rusça sözlüğü bulunmaktadır¹.

Duwlatov, Kazak edebî dilini çok iyi bilen ediplerden biridir. Eserlerinin gücünün dayandığı en önemli dayanaklardan biri de bu dil kullanımımıdır. Yazar, edebî eserlerinde, edebî gelenekten gelen bir dil kullanırken, gazete yazılarında günlük dil, okul kitaplarında ise çocukların anlayacağı seviyede bir dil kullanmıştır. Yazarın edebî eserlerindeki söz sanatlarına, anlatıma güç kazandırmak için kullanılan ifadelere diğer eserlerinde rastlanmaz. Bu da edebî eserlerindeki dil ile diğer eserlerinde görülen dilin farklı kimlikler kazanmasına sebep olur. Öyle ki edebî eserlerinde görülen bazı seslik ve biçimsel özellikler bugünkü Kazak Türkçesinde bulunmamaktadır. Muqanulı (2012, 117), bu durumu Duwlatov'un Tatarca ibareleri sıkça kullanmasına bağlamakta ve bu duruma *Oyan, Qazaq!* kitabının açık bir delil olduğunu ifade etmektedir.

Bu duruma esasen 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başında eser veren Abay, Mağjan Jumabayev gibi müelliflerin eserlerinde ve bu dönemde çıkan bazı basın yayın organlarında rastlamak mümkündür. Bu müelliflerin eserlerinde edebî dil geleneği ile yazı dili olma sürecinin arasında kalmış Kazak ağzının özellikleri görülür. Bir yandan uzun yıllar Türkistan coğrafyasının ortak yazı dili olmuş Çağatay lehçesinin özellikleri görülürken bir yandan da Kazak Türkçesi kendini hissettirmeye başlamıştır. Zira Türk edebiyat geleneğini çok iyi bilen Abay'ın eserlerinden sonra Kazak Türkçesinin bir yazı dili olduğunu söylemek mümkündür.

Bugünkü Kazak Türkçesinden farklı özellikler gösteren bu dil, Kazak Türkçesi gramerlerinde terimleşmiş bir ifade olan *kitabi dil* tamlamasıyla ifade edilir. "19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Petersburg, Kazan, Ufa, Orenburg ve Taşkent gibi büyük şehirlerde doğu edebiyatından etkilenecek kaleme alınan çeşitli destan ve manzumelerin yanında dinî konulardaki kıssalar da neşredilmiştir. Edebî dilin birer örnekleri olan bu eserler, Kazak dil biliminde "kitabi eserler" olarak adlandırılmaktadır. Bu kitapların dili ise, "kitabi dil" veya "kitabi ifade" şeklinde

¹ Yazarın hayatı ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Arıkan, Metin (2008). Mirjaqıp Duwlatov: Hayatı ve Eserleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. C. 5, S. 4, s. 102-121; Balci, Onur ve Ospanova, Gülmira (2020). *Mirjaqıp Duwlatov'un Türkçe-Rusça Sözlüğü: Türk Tili*. İstanbul: Kriter Yayınları, s. 14-39.

tanımlanır. Bu kavram, sabit ve belirgin düşünceyle birlikte yazılardaki dil unsurlarının kullanılış özelliğini de bildirmektedir.” (Kuanyshbayeva ve Zhyenbayev, 2017, 280).

Her ne kadar bu ifade terimleşmiş olsa da *kitabî dil* terimi ile birlikte eski Özbek dili, Çağatay dili, Kazakların eski yazılı edebiyat dili, Türki dil terimleri de kullanılmıştır (Qurmanbayulı, 2014, 83).

Kitabî dil, bazı Kazak Türkçesi gramerlerinde halkın konuştuğu dilin karşısında bulunan dil olarak gösterilir. İmegulova ve Qojaxmet (2016, 64) halk dilini, edebiyat dilinin, kitabî dilin ve dini söz varlığının karşısında halkın kullandığı dil olarak tanımlamıştır. Aynı eserde kitabî ifade ise “Kitabî söz varlığına edebî türlerde görülen, bilimsel eserlerde, gazetecilikte, resmi yazışmalarda edebî üslup özelliği olarak karşımıza çıkan söz varlığı dâhil edilmektedir.” biçiminde açıklanmaktadır (İmegulova ve Qojaxmet, 2016, 77). Keleşbayev ve Musabayev (1993, 161) ise kitabî dilin kökeninin eski Türk dili olduğunu bu nedenle bu dilin Kazak halkı için yabancı olmadığını ifade ederler.

Edebî dil bağlamında milli devirden önceki Kazak edebî dilini inceleyen Sızdıkova (1989, 311) konu ile ilgili şunları kaydetmektedir: “Kazaklar orta çağın sonundan XX. asrın başına kadar Orta Asya edebî dilini (Çağatay dili) kullanmış...Kitap kaideleri geçen asrın ikinci yarısında neşredilen ilk Kazak gazeteleri, ‘Dala walayatinın gazetesi’ ve Türkistan walayatinın yeni şiir şekli olan kissa dilinde de vardı. Bunların hepsi şunu gösteriyor ki Kazak topluluğu için geçen asırlarda yazı yabancı değildi.”².

Sızdıkova (2014, 15), Abay’ın eserlerinin dilini incelediği bir başka eserinde 19. yüzyılda dil kullanımı açısından iki grubun ortaya çıktığını, bunlardan birinin Kazak edebî dilini diğer grubun ise İslam dinine inanan bütün Türk halklarının ortak dili olan ‘Türki’ dilini, Kazak dil biliminde ‘kitabî dil’ olarak adlandırılan dili kullandığını ifade etmiştir. Yazar, bahsettiği ‘kitabî’ dilin ortaya çıkışı hakkında şunları ifade etmektedir: “Böylece zamanın değişmesi, dili de değiştirdi. Birbirine karşı olan iki ideolojik mücadele içinde Kazakların yazılı edebiyat dilinin takdiri de tartışılmaya başlandı. 19. yüzyılın 2. yarısında yaşayan toplumun sosyal, ruhani hayatı, Kazakların yazılı edebiyat dilinin temeli halkın diline mi yoksa asırlar boyu Türk halklarında gelenekleşmiş kitabî dile mi dayanmalı, şeklindeki ezeli, siyasi ve ideolojik alt yapısı olan meseleyi de gün yüzüne çıkardı.” (Sızdıkova, 2014, 16). Sızdıkova, halk ağzına dayanan dili de kitabî dili de kullanan iki grubun mevcut olduğunu ifade ettikten sonra Kazak dil biliminde sınırları belirlenemeyen ve tanımı tam olarak yapılamayan edebî dilin özelliklerini şu şekilde göstermiştir:

² Sızdıkova’nın makalesinden yapılan bu alıntıda bazı sözcükler çağdaş Kazak Türkçesi imlasına göre düzenlenmiştir.

“1. Söz varlığı göstergeleri yani kitabi dilin söz varlığında Kazak dilindekilere göre Arapça, Farsça kelimelerin sayı bakımından çok olması ve halk diline girmemiş, tanınmadık Doğu kökenli kelimelerin olması (...)

2. Dil bilgisel göstergeler: Bu duruma Kazak halkının diline ait olmayan çeşitli morfolojik yapıların aktif olarak kullanılması girmektedir. Örneğin geçmiş zaman sıfat-fiilinin sıfat olarak kullanımında çoğunlukla -mış ekinin kullanılması (...)

3. Yazım özellikleri: Bu, Kazak sözcüklerinin ünlü uyumu kuralıyla bağlantılı olarak fonetik varyantlarına dikkat etmeden; çekim ve yapım eklerinin tek şekilde yazılmasından ibarettir (*atlar, qazlar, balalar, atnı, qaznı, balanı, athq, qazhq, balalıq* vb.) (...)” (Sızdıkova, 2014, 27-38).

Esasen bu özellikler, geçiş dönemi özellikleridir. Tenişev (1989, 305), bu dönemi *Türkî Edebî Dili* olarak adlandırmış ve konuyla ilgili şunları kaydetmiştir: “Çağatay dili uzun süre çağdaş Türk halklarının tarihi alanına çıkmalarına, ayrı ayrı millet gibi teşekkül olmalarına, kendi devletlerini kurmalarına kadarki dönemde edebî dil olarak kullanılmıştır. Fakat zamanla Çağatay edebî dili, yöresel varyantlarının yaranmasını sağlamıştır.

Çağatay dilinden farklı olan bu dile ‘Türkî’ edebî dili demek doğru olsa gerek. Türkî dilinin birkaç varyantı mevcuttur:

Orta Asya (Özbek, Uygur) kolu; Volga boyu (Tatar, Başkurt) kolu; Azal-Hazar (Kazak, Karakalpak, Kırgız) kolu, Kafkasdağları (Karaçay-Balkar, Kumuk, Azeri) kolu, küçük Asya (Türk-Osmanlı) kollarından bahsedebiliriz.

İşte bu dönem, çağdaş Türk edebî dillerinin başlangıcı ve milletlerin oluşumuna kadarki dönemi diye değerlendirebiliriz.”

Bu çalışmada daha çok Sızdıkova'nın bahsettiği bazı söz varlığı göstergeleri ve dil bilgisel göstergeler üzerinde durulacaktır. Bu göstergeler çağdaş Kazak Türkçesinde kullanılmamaktadır. Duwlatov'un edebî eserlerinde kitabi dil olarak tanımlanan dilin tüm özelliklerini görmek mümkündür. Ancak ses bilgisi özellikleri bu yazının kapsamı dışında tutulmuştur.

1. Fiilimsi Ekleri

Fiilleri geçici olarak isme, sığata ve zarfa dönüştüren fiilimsi ekleri temelde isim-fiil ekleri, sıfat-fiil ekleri ve zarf-fiil ekleri olarak üçe ayrılmaktadır. Duwlatov'un eserlerinde olan ancak çağdaş Kazak Türkçesinde bulunmayan fiilimsi ekleri şunlardır:

1.1. -mAk İsim-Fiil Eki

Türk dilinin işlek kullanılan mastar eklerinden biri olan bu ek çağdaş Kazak Türkçesinde bu göreviyle kullanılmamaktadır. Kazak Türkçesinin mastar eki *-(U)w* ekidir. *-mAk* isim-fiil eki ile sesteş olan *-MAk* eki Kazak Türkçesinde *-MAk(şI)* biçimiyle niyet ifadeli gelecek zaman kip eki, sıfat-fiil eki, fiilden isim yapma eki olarak kullanılmaktadır.

Eski Türkçe döneminde soyut isimlerin ve diğer isimlerin yapımında kullanılan (Gabain, 53, 2003) bu ek, uzun yıllar Türkistan'da ortak yazı dili olarak kullanılan Çağatay Türkçesinde de kullanılmıştır. Eckmann, bu eki partisip olarak kaydeder ve ekin, hareket ismi, mastar yaptığını belirtir (2009, 110).

Duwlato'v'un edebi eserlerinde Kazak Türkçesinin mastar eki olan *-(U)w* ekini de görmek mümkündür. Örneğin: *Qazaqtardıñ bir-birimen kezdeskende, dala saltı boyınşa 'Mal-jan, bala-şağañ aman ba?' dep sälemdesüwi de osı maqsatqa säykes.* (ŞI-2, 34) 'Kazakların birbiriyle karşılaştıklarında bozkır kanununa göre, malın canın evlatların esen mi, diyerek **selamlaşmaları** da bu maksada uygundur.' Ancak Duwlato'v, çağdaş Kazak Türkçesinde mastar eki olarak kullanılmayan *-MAk* ekini de mastar eki olarak kullanmıştır. Hatta o dönem için yaşayan dilin örnekleri olarak sayılabilecek Duwlato'v'un gazete yazılarında dahi bu eki mastar eki olarak görmek mümkündür.

Örnekler

Maksatı romannıñ xalıq tüzetpek. (OQ, 7) 'Romanın maksadı halkı düzeltmek.'

Oquwşılar! Xikayamızdağı oqıyğalar joğarıda ayılmış Särsenbaydıñ üy işindegi kişilerden bastalğanı sebepti anık anlatpak üşin Särsenbaydıñ kim ekendigin hem nendey kişi ekendigin jazamın. (OQ, 9) 'Okuyucular! Hikâyemizdeki olaylar yukarıda anlatılan Sarsenbay'ın evinin içindeki kişilerden başladığı için açıkça anlatmak amacıyla Sarsenbay'ın kim olduğunu ve nasıl biri olduğunu yazacağım.'

Qız bermek payğambardıñ sündetindey,/ Uzatpaq ata-anañ mindetindey. (OQ, 25) 'Kız vermek peygamberin sünneti, evlendirmek baba ve annenin görevidir.'

Härkim öz qolında barına jomart bolğanı sekildi, men de öz mağlumatumşa biyşara xalqımızğa fayda keltirmek ämlhiylä uşbu risäläni jazdım. (OQ, 47) 'Herkesin kendi elinde olana cömert olması gibi ben de kendi bilgimce çaresiz halkımıza faydalı olmak amacıyla işte bu risaleyi yazdım.'

Ruşsa bilmek bularğa şart bolmasa,/ İs etse şariğattıñ färmäniñşe, / Nikah, talaq, miras, janaza oqıp,/ Ukaznoy balağa esim qoysa. (OQ, 62) 'Rusça bilmek bunlara şart olmasın, bunlar, şeriatın fermanına göre iş yapsın, nikah kıysın, boşanma miras işleriyle uğraşıp cenaze kaldırsın, yeni doğmuş çocuğa isim koysun.'

*Mısalı ğılım **tappaq** sol sekildi/ Bulaqtıñ bitip jatqan közin aşqan.* (OQ, 87) 'Örneğin, ilim bulmak, kurumuş pınarın gözünü açmak gibidir.'

*Orıssa **bilmek** qazaqqa bek lâzım.* (OQ, 90) 'Rusça bilmek Kazaklara pek lazımdır.'

*Eki düniye sawabın **almaq** üşin,/ Eline meşit, mektep salıp bergen.* (OQ, 138) 'İki dünya sevabını almak için memleketine mescit, okul yapmış.'

*Pendelik moynumdağı borışım ğoy,/ Bilgenimdi **bildirmek** äsirese.* (OQ, 140) 'Özellikle bildiğimi anlatmak boynumdaki kulluk borcumdur, ya.'

*Munıñ qılğan jumısı- Medinede qazaq şäkirtteri üşin bir ülken medrese saluwğa aqşa **jiymaq**.* (ŞJ-2, 101) 'Bunun yaptığı iş Medine'de Kazak öğrenciler için büyük bir medrese yapmak için para toplamak.'

1.2. -AşAk Sıfat-Fiil Eki

-AcAk ekinin Kazak Türkçesi ses kaidelerine göre şekillenmiş biçimi olan bu eke ilk olarak Memluk Kıpçak Türkçesi döneminde rastlanmaktadır. Eski Oğuz Türkçesi döneminde işlek bir sıfat-fiil eki olarak kullanılan bu ek Harezmi Türkçesinde ve Çağatay Türkçesinde mevcut değildir.

-AcAk eki, esasen Oğuz Türkçesinin eklerinden biridir. Memluk Dönemi sözlük ve gramerlerinden olan Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de bu ekin Türkmenler yani Oğuzlar tarafından kullanıldığı belirtilmiştir (Atalay, 1945, 103). Harezmi Türkçesinde ve Çağatay Türkçesinde bulunmamasına rağmen ekin Duwlatov'un eserlerinde bulunması ilginç bir durumdur. Bugün Özbek Türkçesinde bu ekin işlek olmayan bir sıfat-fiil eki olarak kullanılması (Öztürk, 2007, 338) ve Kazak Türkçesinde *bolaşaq*, *keleşek* gibi birkaç kelimedeki fiilden isim yapım eki olarak kullanılması mahalli bazı unsurların yazı diline yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Ekin kullanımına dair Duwlatov'un eserlerinde birkaç örneğe rastlanmıştır. Bu ek yerine Kazak Türkçesinde -*AtIn*, -*ytIn* sıfat fiil eki kullanılmaktadır.

Örnekler

*Keleşek künniñ qanday **bolaşağın** bilüwge tarix anıq qural boladı.* (ŞJ-2, 58) 'Gelecek günlerin nasıl olacağını anlamak için tarih önemli bir araçtır.'

*Sol sekildi keleşekte bizdiñ basımızğa **tüseşek** bir oqıyğa osı künde kılıp jürgen isimizdiñ nätiyjesi bolmaqşı.* (ŞJ-2, 59) 'Bunun gibi ileride bizim başımıza gelecek bir olay bugün yapmakta olduğumuz işin sonucu olacak.'

1.3. -mİş Sıfat-Fiil Eki

Tarihi Türk lehçelerinde sıklıkla kullanılan bu sıfat-fiil eki yerine çağdaş Kazak Türkçesinde *-GAN/-KAN* eki kullanılmaktadır. Ancak ek, *qılmış* ‘suç’, *bolmış* ‘varlık’ gibi bazı sözcüklerde fiilden isim yapım eki olarak karşımıza çıkmaktadır.

DuwlatoV, bu eki sıfat-fiil eki olarak kullanmaktadır. Bu kullanımda genel Türkçedeki *ş* seslerinin Kazak Türkçesinde *s* sesine dönüşmesi hususu da görülmemektedir.

Örnekler

*Oquwşılar! Xikayamızdağı oqıyğalar joğarıda **aytılmış** Särsenbaydıñ üy işindegi kişilerden bastalğanı sebepti anıq anlatpaq üşin Särsenbaydıñ kim ekendigin hem nendey kisi ekendigin jazamın.* (OQ, 9) ‘Okuyucular! Hikâyemizdeki olaylar yukarıda anlatılan Sarsenbay’ın evinin içindeki kişilerden başladığı için açıkça anlatmak amacıyla Sarsenbay’ın kim olduğunu ve nasıl biri olduğunu yazacağım.’

*...jartı sağat bolmay **aytılmış** qozı bata qılınıp soyıldı.* (OQ, 12) ‘...yarım saat olmadan bahsedilen kuzu dua edilerek kesildi.’

2. Fiil Çekimleri

DuwlatoV’un eserlerinde kitabi dil özelliği olarak görülen ancak çağdaş Kazak Türkçesinde bulunmayan bazı fiil çekimlerine rastlamak mümkündür. Bu fiil çekimleri şu şekilde gösterilebilir:

2.1. -AşAk Ekli Gelecek Zaman

Çağdaş Kazak Türkçesinde gelecek zamanı karşılamak için genellikle *-A/-y* eklerinin kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu ekin dışında *-GAlI/-KAlI tur/ otır/ jatır/ jür* yapısı yakın gelecek zaman; *-MAkşI* eki ise niyet ifadeli gelecek zaman kipi kuran morfolojik unsurlardır. *-AcAk* eki ise sıfat-fiil eki olmadığı gibi fiil çekimlerinden biri de değildir.

Esasen *-AcAk* eki ile kurulan gelecek zaman Çağatay Türkçesinde de mevcut değildir. Bu ekin Eski Oğuz Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanımı ise XV. yüzyıldan sonraya tekabül etmektedir (Gülsevin, 2017, 109). Bu ekin Kazak Türkçesinde kullanımını bulaşma (contamination) olarak değerlendirmek mümkündür.

Örnekler

*Äli de bolsa burınğıday qozğalmay ğafıldıqta jata bersek endi az zamanda neşik **bolaşakpız?*** (OQ, 46) ‘Böyle olsa da önceki gibi kıpırdamadan gaflet içinde yatarsak az zamanda ne olacağız?’

Qazaqtıñ tariyxına tiyisti sözder, materiyalдар xazıp basqarmağa jiberüwşi bolsa, qazaqtıñ tariyxın jazğanda paydalanıp turaşaqız. (ŞJ-2, 62) ‘Kazakların tarihi için gerekli sözler yazıp, materyaller hazırlayıp yönetime gönderir ise Kazakların tarihini yazarken faydalanacağız.’

Maldıñ, jerdiñ, suwdıñ bağısı bul küngisinen on ese köterilmek, sawda isteri de ülken özgerer, ilgeri xalderin oylamawşılar hăläk bolaşaq. (ŞJ-1, 94) ‘Hayvanın, toprağın, suyun fiyatı bugünkünden on kat artırılabak, ticaret işleri de büyük ölçüde değışecek, gelecekteki durumlarını düşünmeyenler helak olacak.’

2.2. –AŞAk edi Yapılı Gelecek Zamanın Hikâyesi

Temelde gerçekleşmemiş geçmiş zamanı veya yapılması tasarlanmış ancak henüz gerçekleşmemiş eylemleri anlatmak için kullanılan bu yapı genel olarak gelecek zamanın hikâyesi olarak adlandırılmaktadır. Duwlatov'un eserlerinde bu çekimin bir örneğine rastlanmıştır.

Örnek

Bul jaña nizam boyınşa aşılatuğın äbtehiy mektepterde tağılım ğumumu häm mäjbürli bolaşaq edi. (ŞJ-2, 39) ‘Bu yeni kanuna göre açılacak okullarda öğretim genel ve mecburi olacaktır.’

2.3. -mAktA Ekli Şimdiki Zaman

İsim-fiil eki olan *-mAk* ve bulunma hali eki olan *+tA* eklerinin birleşmesi ile oluşan bu ek, Çağatay Türkçesinde kullanılan şimdiki zaman eklerinden biridir. Eckmann (2009, 137), Çağatay Türkçesinde bu ekin Osmanlı Türkçesine nazaran daha seyrek kullanıldığını ifade etmiştir.

Duwlatov'un eserlerinde bu ek kesin şimdiki zaman yapımında kullanılmaktadır. Bugün bu ekin yerine Kazak Türkçesinde *-(I)p/-A*, *-y tur-/ jadır/jür-/otır-* biçimbirimleri ile kurulan şimdiki zaman (*naq osı şaq*) veya *-(U)wdA* eki ile kurulan şimdiki zaman yapıları kullanılmaktadır.

Kazak Türkçesinde ötümsüz ünsüzlerden sonra /m/ sesi ile başlayan bir ek geldiğinde *m>p* değışmesi meydana gelmektedir. Ancak, Duwlatov'un bu eki kullanımında bu değışme görülmez.

Örnekler

Äwelde jerimizben kirip edik,/ Turmaqta ğadildiktiñ sayasında. (OQ, 58) ‘Toprağıımıza önceden yerleşmiştik. Adalet sayesinde yaşamakta.’

Jılına pälen somğa jaldadım dep,/ Küni tüni balaların oqıtmaqta./ Otırsa molda sordıñ qolın bosap, /Bir iske eptep qana jumsamaqta. (OQ, 61) ‘Yılığınma şu kadar soma

anlaştım diyerek gece gündüz çocukları okutmakta. Molla işini bitirip biraz otursa ona başka iş vermekteler.

Jerdi küydirip turğan ıstıq künde, jan şıdamastıq awada qul beyşara basın kötermesten ekken eginderin orıp, jerin jırtıp, damılsız jürmekte. (ŞJ-2, 69) ‘Toprağı yakan sıcak güneşte, canın dayanamayacağı havada zavallı köle başını kaldırmadan ektiği ekinleri biçip, toprağı sürüp aralıksız çalışmakta.’

Meni tez öltirip tastamasa jarar edi, demekte. (ŞJ-2, 71) ‘Beni çabucak öldürüvermese iyi olur, diyor.’

2.4. -mAktA edi Yapılı Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Sürekli geçmiş zaman bildiren ve şimdiki zamanın hikâyesi olarak adlandırılan bu yapıya dair Duwlatov’un eserlerinde iki örneğe rastlanmıştır. Bu iki örnek de *Baqıtsız Jamal* isimli romanda geçmektedir. Yukarıdaki -mAktA ekinde görülmeyen m>p değişimi bu örneklerde görülmektedir.

Örnekler

Bozbalalar aralap qımız işemiz degen bolıp täwir kiyimderin kiyip jaqsı attarına minip qızdı awıldı qıdırıp jürüwleri körinip, balalar da asaw tayların üyretpekte edi. (OQ, 8) ‘Delikanlılar dolaşp kımız içmeyi bahane edinerek güzel elbiselerini giyip kızların olduğu köyü geziyormuş gibi görünüyor, çocuklar da asi taylarını talim ettiriyor idi.’

... *şın ıqlaspen keñespekte edi.* (OQ, 22) ‘...tam bir samimiyetle konuşuyordu.’

3. Edatlar

Sözcükler, sözcük öbekleri ve cümleler arasında çeşitli anlam ilgileri kuran dil bilgisel anlamlı sözcükler olan edatlardan bazıları Duwlatov’un eserlerinde mevcut olan ancak çağdaş Kazak Türkçesinde bulunmayan edatlardır. Bu edatlardan bazıları Türk dilinin tarihi gelişimi içinde daima edat biçiminde kullanılan sözcüklerken bazıları ise sonradan edatlaşan isimlerdir. Bu edatları şu şekilde göstermek mümkündür:

3.1. Häm

Türkiye Türkçesinde *hem...hem* biçiminde bağlama edatı olarak kullanılan bu sözcük *kitabî dili* kullanan eserlerde tek başına ve anlamıyla bağlama edatı olarak kullanılmaktadır. Bu edatın bir örnekte *we häm* biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu edata, çağdaş Kazak Türkçesi ile birlikte diğer Kıpçak lehçelerinde de rastlanmaz (bk. Alkaya, 2002).

Bu edat ile ilgili örnekler şu şekildedir:

Örnekler

Oquwşılar! Xikayamızdağı oqıyğalar joğarıda ayılmış Särsenbaydıñ üy işindegi kişilerden bastalğanı sebepti anık anlatpak üşin Särsenbaydıñ kim ekendigin häm nendey kisi ekendigin jazamin. (OQ, 9) ‘Okuyucular! Hikâyemizdeki olaylar yukarıda anlatılan Sarsenbay’ın evinin içindeki kişilerden başladığı için açıkça anlatmak amacıyla Sarsenbay’ın kim olduğunu ve nasıl biri olduğunu yazacağım.

Joğarıda aytıp ötken Bayjannıñ on jeti jastarğa kelgen Juman deytin bir taz häm aqılsız balası bar edi. (OQ, 15) ‘Yukarıda bahsedilen Bayjan’ın on yedi yaşına gelmiş Juman adında kel ve akılsız bir çocuğu vardı.’

Meni jeti jasımda atam qazaq qurpınşa bir qazaqqa malğa satkan eken, bul künde kämil jasqa tolıp körsem küyewim özime unamağandığı sebepti häm atam ıqtıyarsız bermekşi bolğan sebepti özimmın süygen jigitimmen qaşıp keldim. (OQ, 32-33) ‘Beni yedi yaşımdayken babam Kazak âdetlerine göre bir Kazak’a mal karşılığında satmıştı, bu gün olgun yaşıma ulaştığımda kocamın bana yakışmaması ve babamın beni isteğim dışında vermesi sebepleriyle sevdiğim delikanlı ile kaçıp geldim.’

... tawıp bermeseñ iki ayday türmeye buyırıp we häm ukaznoy moldamız neke oqıdım dep ötirik küwelik berip... (OQ, 36) ‘... bulamazsan iki ay hapis cezası vererek ve resmî mollamız, nikah kıydım diye yalandan bir belge vererek...’

Balalardı oqıtıp, xalıqtıñ üstine farz bolğan bes waqıt namaz häm ruwzanıñ hükimderin üyretiniz. (ŞJ-2, 94) ‘Çocukları okutarak halkın üzerine farz olan beş vakit namaz ve orucun hükümlerini öğretiniz.’

3.2. Lâkininde

Özellikle anlam açısından birbiri ile zıt yargılar bildiren cümleleri bağlayan bu edat *lakin* sözcüğünün üzerine teklik 3. şahıs iyelik eki, zamir n’si ve bulunma hali ekinin gelmesiyle oluşmaktadır. Bu edatın tek örneğine rastlanmıştır.

Örnek

- *Särseke köñilge solay ekeni durıs ta göy, lâkininde şariğatta balağa tulım qoyuw durıs emes.* (OQ, 11) ‘Serseke, bu şekilde olması gönül için doğrudur belki ama şeriatta oğlanın saçını örmek doğru değildir.’

3.3. Sayasında

Farsça *saye* sözcüğünün teklik üçüncü şahıs iyelik eki, zamir n’si ve bulunma hali eki alması ile oluşan bu sözcük, sebebiyle, aracılığıyla anlamları taşımaktadır. Bugünkü Kazak Türkçesinde bu edatın yerine *arqılı*, *arqasında* sözcükleri kullanılmaktadır.

Örnekler

Üş jarım ayda Jamal muğalimnin iıdağatı, öziniñ ötkir zeyini **sayasında** xat tanıp jazarlıqtay boldı. (OQ, 13) ‘Üç buçuk ayda Jamal öğretmenin çabası ve kendinin keskin zekası sayesinde yazacak kadar öğrendi.’

Qoy büyütpelik, hər xalıqtıñ küşi hünere bolsa, ol hünere alla tağala qasında hümmetimiz **sayasında** bir qazaqtar da ortağ bolsak gerek. (OQ, 47) ‘Hayır (burada) bitirmeyelim, her halkın gücü hünere ise bu hünere biz Kazaklar da Allah u Teala katında gayretimiz sayesinde ortak olmalıyız.’

Az bilgen ğılımımnıñ **sayasında**,/ Millätke qızmet etüw ijtheadım. (ŞJ-2, 92) ‘Az bildiğim bilgim sayesinde millete hizmet etmek görüşümdür.’

3.4. Jüzinen

Aslen bir edat olmayan, edatlaşmış bir isim olan *jüzinen* sözcüğü Türkiye Türkçesinde *yüzünden* olarak kullanılan edattır. Çağdaş Kazak Türkçesinde bu sözcüğün bildirdiği anlam *arqılı* edatıyla verilmektedir. Duwlatov’un eserlerinde bu edatın bir örneğine rastlanmıştır.

Örnek

Marxamätşilik **jüzinen** men mazmunanıñ köz jasın qurğatıp, basıma erik berip qıyanattan qorğasanız eken. (OQ, 33) ‘Merhametiniz ile ben zavallının gözyaşını dindirip bana özgürlük vererek lütfen beni zulümden koruyunuz.’

3.5. Xaqında

Türkiye Türkçesindeki *hakkında* sözcüğüyle kökteş ve anlamdaş olan bu edatın anlamı bugünkü Kazak Türkçesinde *jaylı*, *jöninde*, *tuwralı* edatlarıyla karşılanmaktadır. Duwlatov, bu edatı *Oyan Qazaq!* isimli şiir kitabında bölüm başlıklarında sık sık kullanmaktadır. Örneğin: *saylawlar xaqında* ‘seçimler hakkında’, *mäsjid-medrese xaqında* ‘mescit-medrese hakkında’ vb.

Örnekler

Qazaqqa din **xaqında** osı gerek. (ŞJ-1, 46) ‘Kazak(lar)a din hakkında şu gereklidir.’

...sol tünnen bilay Jamal **xaqında** Şolpan Särsenbaymen heş nerse söylespeytin boldı. (ŞJ-1, 214) ‘...o gecedan sonra Jamal hakkında Şolpan, Sarsenbay ile hiçbir şey konuşmaz oldu.’

Dawlasqan eki tarapınıñ surawı boyınşa bul qız **xaqında** biylerge salıp edim. (OQ, 36) ‘Davalı iki tarafın isteği üzerine bu kız hakkında kadıllardan bilgi istemiştim.’

3.6. Däxidä

Bu edat, *dahi* ve *de* edatlarının birleşmesinden müteşekkil bir edattır. Duwlatov'un eserlerinde bir örneği bulunan bu edat *ve*, *yine* anlamı veren bir cümle başı edatıdır.

Örnek

Däxidä xäylymenen aspaŋğa uştı./ Kezinde qajet bolsa jerge tüsti./ Esimin vozduşnyy şar dep qoydı./ Xalıq burın körip pe edi munday isti? (OQ, 54) 'Yine kuyruklu yıldız ile göklere uçtu, gerekli oldukça zaman zaman yere indi. İsmi balon koydular. Halk daha önce böyle bir şey görmüş müydü?'

3.7. Kibik

Kibi edatının *+k* eki ile genişletilmiş şekli olan bu edat benzerlik ilgisi kurmaktadır. Hacıeminoğlu (2015, 56) bu edatın yalnızca Kıpçak metinlerinden El-Kavaninü'l-Külliy'e görüldüğünü belirtmektedir.

Bu edatın yerine günümüzde *sekildi*, *sıyaktı*, *tärizdi* edatları kullanılmaktadır. Edatın tek örneğine *Oyan Qazaq!* şiir kitabına rastlanmıştır.

Örnek

Ğadildik nazaratın jibermese./ Jutağan xaywan kibik qırılamız. (OQ, 76) 'Adalet ile yönetmezse kıtlık çeken hayvan gibi kırılırız.'

3.8. Xättä

Türkiye Türkçesinde *hatta* biçiminde kullanılan Arapça kökenli bu edata Duwlatov'un eserlerinde cümle başı edatı olarak rastlamak mümkündür.

Örnekler

Xättä Jamal sol qıssalardıñ baǵzı bir öleñderin jatqa da bilip bir oyınğa bara qalsa "Jamal öleñ ayı" degende tartınbay aytıp saluwşı edi. (OQ, 14) 'Hatta Jamal bu kıssalardaki bazı şiirleri ezber bilir, bir eğlenceye gittiğinde, Jamal şiir oku, dediklerinde çekinmeden okurdu.'

...ayına eki mertebe xättä jumasında bir şığıp, şın şattıq sonda bolar edi. (ŞJ-2, 43) '...ayda iki kez hatta haftada bir kez çıksa, işte asıl mutluluk bunda olur.'

3.9. İyä...iyä

Bu edat Türkiye Türkçesine *ya...ya* veya *ya...ya da* biçiminde aktarılabilir. Bu edatın yerine bugünkü Kazak Türkçesinde *ya...ya* edatı kullanılmaktadır.

Örnekler

Osınday erkin waqıtta qazaq xalqı jurnal üstinde keşesip jazğa şeyin iyä qala boluwğa, iyä burınğıday köşpelilikte qaluwğa tizgindi mıqtap qoyarğa kerek. (ŞJ-2, 44) ‘Böyle bir boş zamanda Kazak halkı dergi üzerine fikir alışverişinde bulunarak yaza kadar ya şehirli olmak konusunda ya da önceki gibi göçebelikte kalmak konusunda dizgini sağlamca tutmak zorundadır.’

Qazaq arasında joğarıda ayılğan awruw ölgen maldıñ iyä etin jegennen, iyä sonı soyıp buzğannan bek awır awruwlarğa kırıptar boladı. (ŞJ-2, 118) ‘Kazaklar arasında yukarıda söylenen bu hastalık, ölen hayvanın ya etini yemekten ya da bunu kesip parçalamaktan pek ağır hastalıklara giriftar olur.’

3.10. Çünkü

Açıklama yapmak amacıyla kurulan cümlelerde cümle başı edatı olarak kullanılan bu sözcük Duwlatov’un eserlerinde bir kez kullanılmıştır.

Örnek

...bizdiñ xalıq dünüye sarayınıñ bir qarañğı tükpirinde uyıqtap, umıt qalğan sekildi bolıp tur, çünkü: zamanımız kün sayın türlenip keledi... (ŞJ-1, 25) ‘...bizim halkımız dünya sarayının karanlık bir köşesinde uyuklayarak adeta unutulmuş gibi durmaktadır, çünkü zamanımız gün geçtikçe gelişiyor...’

4. Zamirler

Zamirler, isimlerin yerini tutan kelimelerdir. Duwlatov’un eserlerinde görülen şahıs zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri ve dönüşlü zamir bugünkü Kazak Türkçesinde de kullanılan zamirlerdir. Duwlatov’un kullandığı bazı belirsizlik zamirleri çağdaş Kazak Türkçesinde kullanılmayan zamirlerdir. Bu zamirlerin Çağatay Türkçesinde (Eckmann, 2009, 96) ve bu lehçenin devamı sayılan Özbek Türkçesinde kullanılması Duwlatov’un bu unsurları Çağatay Türkçesinden aldığını göstermektedir.

Bu zamirleri şu şekilde göstermek mümkündür:

4.1. Hämmä

Hepsi, herkes, hep anlamlarına gelen bu zamir Duwlatov’un eserlerinde görülen belirsizlik zamirlerinden biridir. Bu zamirin çeşitli eklerle birlikte kullanıldığı da görülmektedir.

Örnekler

Sanı köp sapası joq hämmäden bos (OQ, 6) 'Sayısı çok, kalitesi yok her şeyden boş.'

Şaruwa qalay, el arası tınış pa? dep hämmäsin suradı. (OQ, 8-9) 'İşler nasıl, halkın arası huzurlu mu diye hepsini sordu.'

Qatınnuñ bärin birdey köredi eken,/ Hämmäsi riza bolıp senedi eken. (OQ, 80) 'Kadınların hepsini aynı görürmüş, hepsi razı olup güvenirmiş.'

Bunun hämmäsin Jamal estigen edi. (ŞJ-1, 212) 'Bunun hepsini Jamal işitmiş idi.'

...härbir barar degen şübäli orındardıñ hämmäsında joqtıñ sezip... (ŞJ-1, 230) '... bütün gidebileceği şüpheli yerlerin hepsinde olmadığını anlayarak...'

Rusya memleketinde jüz qırıq millionnan artıgıraq xalıq bar, hämmäsi jüz toğız tilmen söyleydi. (ŞJ-1, 26) 'Rusya'da yüz kırk milyondan fazla insan var, hepsi yüz dokuz dilde konuşuyor.'

4.2. Härkim

Herkes anlamında kullanılan bu zamir çağdaş Kazak Türkçesinde *ärkim* biçiminde kullanılmaktadır (Koç ve Doğan, 2004, 220). Ancak Duwlatov'un kitabî dil özellikleri görülen eserlerinde bu zamir söz başında *h-* fonemi düşmeden kullanılmaktadır.

Örnekler

Körse eken ğayiblerin härkim qılğan. (OQ, 7) 'Dedikoduları kim yapıyorsa keşke görse.'

Härkimniñ xali özine turar dayın. (OQ, 24) 'Herkesin hali kendine malumdur.'

Qasım. Jäke, bulay demenji, härkimnin öz erki boladı. (ŞJ-, 1, 249) 'Kasım. Jake, öyle demeyiniz, herkesin kendi gücü vardır.'

Süeygi joq, tiske jumsaq bolğan son, / Härkim jeydi bizdiñ Qazaq balasın. (ŞJ-1, 53) 'Kemiksiz, dış için yumuşak olduktan sonra bizim Kazak evladını herkes yer.'

4.3. Bağzılar/ Bağzıları

Çağdaş Kazak Türkçesinde genellikle *bağzı waqıt*, *bağzı zaman* gibi çeşitli tamlamalarda sıfat olarak kullanılan *bağzı* sözcüğü Türkiye Türkçesindeki anlamından farklı olarak bu lehçede 'eski, kadim' anlamlarını taşımaktadır. Ancak sözcük zamir olarak kullanılmamaktadır. Sözcüğün aslı Arapça *ba'zı* sözcüğüdür. Duwlatov, hem *bağzılar* hem de *bağzıları* biçiminde bu sözcüğü zamir olarak kullanmıştır.

Örnekler

Xan bolıp, xalıqtı biylep baǵzılar,/ Körsetip ädilşilik mingen taqqa./ Qan tögip, baǵzılar qaharlı bop,/ Ayamay zulımşılıq etken xalıqqa. (ŞJ-1, 115) ‘Bazıları, çıktıkları tahtta adalet göstererek han olmuş. Bazıları ise kahırla, halka acımadan zulmetmiş, kan dökmüş.’

Baǵzıları, joq onun үшін nege kelsin... (OQ, 8) ‘Bazıları, hayır onun için neden gelsin...’

4.4. Heşkim

Farsça *hiç* ve Türkçe *kim* sözcüklerinin birleşmesinden oluşan ve ‘hiç kimse’ anlamı taşıyan bu zamir çağdaş Kazak Türkçesinde *üşkim* biçiminde yaşamaktadır. Ancak, Duwlatov’un eserlerinde bu zamir söz başı h- foneminin düşmemiş biçimiyle kullanılmaktadır.

Örnekler

Özin bilip, heşkimge aytpay qoyma,/ Bilgeniñdi tezirek xalıqqa şaş, bar. (ŞJ-1, 55) ‘Kendini bilerek hiç kimseye söylemezlik etme, git bildiklerini halka çabucak yay.’

Men heşkimdi qurtpaspın... Meni sender qurtqalı jürsiñder, körermiz... (SJ-1, 244) ‘Ben hiç kimseyi mahvetmem, beni siz mahvedeceksiniz, göreceğiz...’

Eger de Ğalimen qaşa qalsa, kim tilektes, järemdes boların oylaǵanda, öziniñ şeşesi Şolpannan başqa heşkim közine körinbedi. (ŞJ-1, 223) ‘Eğer Gali ile kaçarsa kimin onunla hemfikir olacağını, kimin kendisine yardım edeceğini düşündüğünde öz annesi Şolpan’dan başka hiç kimse aklına gelmedi.’

Sonuç

Kazak edebi dilinin kuruluş döneminde eserler veren Mirjaqip Duwlatov’un, eserlerindeki özelliklere bakarak Kazak dil biliminde terimleşmiş ifadesiyle kitabi dili kullandığını söylemek mümkündür. Duwlatov’un eserlerinde ses bilgisi, söz varlığı ve şekil bilgisi açısından bugünkü Kazak Türkçesinde bulunmayan unsurlar görülmektedir.

Duwlatov’un bu hususları asırlar boyu Türkistan coğrafyasının ortak edebi dili olan Çağatay Türkçesinden aldığı aşikârdır. Kazak Türkçesindeki Arapça, Farsça unsurlara son derece hâkim olan Duwlatov, eserlerine bu unsurları ustalıklı yerleştirmiştir. Yazarın eserlerinde çağdaş Kazak Türkçesinde kullanılmayan pek çok Arapça, Farsça ve hatta Türkçe kelime de (örneğin; *ğuwmuwmiy*, ‘genel’, *ğafil* ‘gafil’, *üstün* ‘üstün’ *uşbu* ‘bu’ vb.) görmek mümkündür.

Duwlatov, edebi eserlerinde kullandığı bu unsurları gazete yazılarında çok az kullanır. Tercümelerinde ve okul kitaplarında ise bu unsurlara yer vermez. Bu da

Duwlatov'un edebi dil ve halk dili olarak iki ayrı dili, üslup özelliği olarak kullandığını göstermektedir.

Mirjaqıp Duwlatov özelinde incelenen kitabi dil, esasen Eski Anadolu Türkçesi döneminin oluşum merhalesinde karşımıza çıkan *karışık dilli eserlerin* dilini aydınlatmaya da yardımcı olabilir. Bir yandan yazı dili geleneğini Anadolu'ya getiren bir yandan da Oğuz lehçesi konuşan müelliflerin eserlerinde görülen karışık özellikler, tıpkı Kazak dil biliminde *kitabi dil* olarak adlandırılan dönem gibi, bir geçiş dönemi özelliği olarak değerlendirilebilir. Karışık dilli eserlerde de kitabi dil ile kaleme alınan eserlerde de hem yazı dili geleneğinin hem de müelliflerin lehçelerinin özellikleri bir arada görülmektedir. Zira karışık dilli eserler arasında gösterilen Behcetü'l-Hadaık'ın dili özellikleri üzerine bir makale kaleme alan Canpolat (1968, 174) konu ile ilgili şunları kaydetmektedir: "Eserdeki dil karışıklığını etnik yapı ile değil de yazı dilinin etkisi ve buna kendiliğinden yerli özelliklerin karışmağa başlaması şeklinde açıklamak doğru olacaktır." Şınasi Tekin (1974, 70) ise bu karışık özelliklerin genel değil özel yani tek tek kişilere ait olduğunu ifade etmektedir. Bu iki tespit de Kazak Türkçesinin tarihinde rastlanılan *kitabi dil* hususu ile birebir örtüşmektedir.

Kısaltmalar

OQ: Mirjaqıp Duwlatov (2003). *Oyan Qazaq, Roman, Öleñ-Jırlar, Ängimeler*. Almatı: Atamura.

ŞJ-1: Mirjaqıp Duwlatulı (2003). *Altı Tomdıq Şığarmalar Jıynağı-1*. Almatı: Mektep.

ŞJ-2: Mirjaqıp Duwlatulı (2003). *Altı Tomdıq Şığarmalar Jıynağı-2*. Almatı: Mektep.

Kaynakça

- Alkaya, Ercan (2002). *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar*. Doktora tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi
- Arıkan, Metin (2008). Mirjakıp Duvlatulı: Hayatı ve Eserleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. C. 5, S. 4, s. 102-121
- Atalay, Besim (1945). *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Balci, Onur ve Ospanova Gülmira (2020). *Mirjaqip Duwlatov'un Türkçe-Rusça Sözlüğü: Türk Tili*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Canpolat, Mustafa (1968). Behcetü'l-Hadaık'ın Dili Üzerine. *TDAY Belleten*, 1967. s. 165-175.
- Eckmann, Janos (2009). *Çağatayca El Kitabı*. (çev. Günay Karaağaç). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Gabain, A. Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Haceminioğlu, Necmettin (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- I. Keleşbayev-Ğ. Musabayev (1993). *Qazirgi Qazaq Tili Leksika Fonetika*. Almatı: Mektep Baspası.
- İmegulova, S. A. ve Qojaxmet, A. Q. (2016). *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Anıqtamalığı*. Astana: Ş. Şayaxmetov Adındaki Dilleri Geliştirme Koordinasyon ve Uygulama Merkezi.
- Koç, Kenan ve Doğan, Oğuz (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kuanyshbayeva, Zhanat ve Zhiyenbayev Yerlan (2017). Ayqap Dergisi ve Mağcan Cumabayev'in Şiirleri Örneğinde 20. Yüzyıl Başında Kazak Edebî Dilinde Kullanılan Kitabi Unsurlar. *Bilig*, 80.
- Muqanulı, Säbiyt (2012). *XX Ğasırdığı Qazaq Ädebiyeti*. Almatı: Ädebiyet Älemi.
- Öztürk, Rıdvan (2007). "Özbek Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*. (Editör Ahmet Bican Ercilasun). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Qurmanbayulı, Şerüwbay (2014). *Qazaq Terminologiyası*, Almatı: Sardar Baspa Üyi.
- Sızdıkova, Răbıga (2014). *Abay Şığarmalarının Tili*. Almatı: El-Şejire.

- Sızdıkova, Rabiga Galiyevna (1994). Milli Devirden Önceki Kazak Edebi Dili. *TDAY Belleten*. 1989.
- Tekin, Şinasi (1974). 1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'Olga-Bolga' Sorunu. *TDAY Belleten*, 1973-1974. s. 59-157.
- Tenişev, Ethem R., (1994). Milli Döneme Kadarki Türk Edebi Dilleri. *TDAY Belleten*. 1989.